

Granice odgovornosti i kažnjivosti saizvršioca u crnogorskom krivičnom pravu

Saizvršilaštvo je posebna forma učestvovanja više lica u ostvarenju krivičnog dela, koja se po svojim odlikama nalazi negde između izvršilaštva, kao najintenzivnije forme ostvarenja krivičnog dela i klasičnih oblika sudelovanja u tuđem delu, u koje spadaju podstrekavanje i pomaganje. Iako se ono u jugoslovenskoj i crnogorskoj literaturi tradicionalno smatra oblikom saučesništva u jednom uslovnom, širem smislu, u uporednoj doktrini i zakonodavstvu ono je pravnodogmatski uklopljeno u izvršilaštvo i tretira se, pored neposrednog i posrednog izvršilaštva, njegovom zasebnom i samostalnom formom, za koju važe i neka posebna pravila. Ipak, može se očekivati da će se, nakon uvođenja u Krivični zakonik izričite norme o izvršiocu krivičnog dela i u crnogorskoj doktrini sve više probijati učenje prema kome se saizvršilaštvo dogmatski tretira jednom samostalnom formom izvršilaštva. Vršenje krivičnog dela od strane više lica neposrednim učestvovanjem u inkriminisanju radnji, ili na neki drugi način približne težine i značaja, sreće se veoma često u praksi, pa su zato potrebna naročita pravila koja bi normativno izrazila ulogu i položaj svakog učesnika. Uprkos tome što je vladajuća definicija saizvršilaštva u znatnoj meri preciznija nego ona koju su sadržali raniji propisi, mnoga pitanja su još uvek otvorena i teško ih je na zadovoljavajući način rešiti. Osim pitanja koja se tiču kvaliteta i značaja objektivnog doprinosa koji bi se u slučaju da izostane učestvovanje u radnji izvršenja mogao smatrati jednako vrednim kao i ideo u radnji izvršenja, sporno je i pitanje granica odgovornosti saizvršioca, s obzirom na činjenicu da saizvršilaštvo po definiciji podrazumeva zajedničko vršenje krivičnog dela koje je zasnovano na sporazumu učestvujućih aktera, a da nije uvek lako utvrditi precizne konture planiranog poduhvata u kome se saučestvuje.

Ključne reči: saizvršilaštvo, zajednička odluka, zajedničko izvršenje, bitan doprinos delu, eksces saizvršioca

Uvod

Učestvovanje više lica u ostvarenju krivičnog dela, naročito u formi njegove neposredne realizacije, što je manifestacija najintenzivnijeg vida participacije u delu, daje delu jedan sasvim novi kvalitet, koji zbog međusobne povezanosti aktera predstavlja društveno opasniju formu kriminaliteta. Međusobno povezivanje više lica u kriminalnom poduhvatu, koje se u praksi veoma često sreće, ne samo

* Docent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, *e-mail:* djokic@ius.bg.ac.rs.

da ukazuje na lakše savladavanje prepreka savesti u pogledu odlučivanja za nepravo, nego i pojačava izgleda za uspeh planiranog dela, s obzirom na to da snage samo jednog učesnika možda ne bi bile dovoljne da se kriminalni naum sprovede u delo.¹

Saizvršilaštvo je varijanta horizontalnog povezivanja više ravnopravnih partnera koji, svako u skladu sa svojom ulogom, bilo preduzimanjem radnje izvršenja, bilo na neki drugi, podjednako doprinoseći način zajednički ostvaruju krivično delo. Ono podrazumeva ne samo objektivnu komponentu, koja se ogleda u zajedničkom ostvarenju krivičnog dela, već i odgovarajuću subjektivnu stranu, koja počiva na sporazumnom udruženom angažovanju. Objektivna komponenta saizvršilaštva sastoji se u zajedničkom izvršenju krivičnog dela od strane više lica, tako što je svaki saizvršilac nosilac određene delatnosti koja ima odlučujuće funkcionalno značenje za ostvarenje kriminalnog plana.² Usled toga, saizvršilaštvo ne čini prost zbir međusobno nezavisnih pojedinačnih doprinosa, čijim se efektima ostvaruje nepravo kakvog delikta, već je to funkcionalno povezivanje različitih priloga, koje je utemeljeno na zajedničkoj odluci. Ono što je centralna odlika saizvršilaštva jeste to da sve pojedinačne radnje gube svoju samostalnost i tek u svojoj ukupnosti grade jednu celovitu, jedinstvenu radnju,³ tako da svaki učesnik pruža odgovarajući doprinos zajedničkom poduhvatu. Subjektivna strana saizvršilaštva ogleda se u tome što su svi učesnici međusobno povezani zajedničkom odlukom, na osnovu koje svakom pripada određena uloga koja je neophodan uslov za sudbinu celokupnog poduhvata i usled koje svaki učesnik predstavlja sanosioca odgovornosti za ukupan rezultat i izvršenje dela u celini. Zajednička odluka se figurativno označava kao „spajalica” koja pojedinačne doprinose povezuje u celinu. Saizvršilaštvo stoga počiva na sporazumnom delovanju više pojedinačnih aktera, među sobom ravnopravnih, s ciljem vršenja jednog ili više krivičnih dela, koja su obuhvaćena zajedničkim planom. Ostvarenje krivičnog dela koje je podeljeno na više osoba počiva na jednoj zajedničkoj odluci i načelu podele uloga, tako da svaki saizvršilac svojom parcijalnom radnjom upotpunjuje doprinos drugoga, koji u ukupnom dejstvu proizvode zabranjenu posledicu, tako da svaki saizvršilac odgovara za ukupan rezultat, a ne samo za sopstveni udeo u nepravu.⁴

Saizvršilaštvo je tradicionalno u jugoslovenskoj i crnogorskoj doktrini, pored podstrekavanja i pomaganja, tretirano oblikom saučesništva u širem smislu,⁵ iako je u uporednoj legislativi i nauci ono

¹ Saizvršilaštvo svakako nije ograničeno isključivo na slučajeve kada bi bez partnera u zločinu delo bilo objektivno nemoguće ostvariti angažovanjem samo jednog učesnika.

² I. Đokić, *Izvršilaštvo u krivičnom pravu*, Beograd, 2021, str. 137.

³ H. Frister, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, München, 2020, str. 404.

⁴ H. Welzel, *Das Deutsche Strafrecht. Eine systematische Darstellung*, Berlin, 1965, str. 97.

⁵ Lj. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje, 2007, str. 91. Saučesništvo u užem smislu obuhvata podstrekavanje

uglavnom dogmatski vezano za izvršilaštvo, te se i teorijski obrađuje u okviru problematike izvršilaštva, kao jedna njegova pojavna forma (uz neposredno i posredno izvršilaštvo). Crnogorski zakonodavac je 2003. godine ostao veran takvom tradicionalnom pristupu, jer je član 23 kojim je određen pojam saizvršilaštva dogmatski grupisan u odredbe koje regulišu saučesništvo u krivičnom delu. Ipak, izvesno korigovanje normativnog rešenja usledilo je nakon izmena i dopuna Krivičnog zakonika⁶ iz 2010. godine,⁷ kada je u okviru istog člana (23) pored postojeće definicije saizvršilaštva i dopunjenog naziva člana (izvršilaštvo i saizvršilaštvo), u stavu 1 određen i pojam izvršioca krivičnog dela (*Izvršilac krivičnog djela je lice koje preduzima radnju izvršenja krivičnog djela ili koje posredstvom drugog lica izvrši krivično djelo, ukoliko se to drugo lice ne može smatrati izvršiocom krivičnog djela.*). Određivanje pojma saizvršilaštva u okviru istog člana u kome je prvi put data definicija pojmova neposrednog i posrednog

i pomaganje, dok u širem smislu obuhvata i saizvršilaštvo. „Ova podjela polazi od činjenice da saizvršilaštvo može da se smatra saučesništvom samo u jednom širem smislu, odnosno da se ono u pogledu nekih bitnih svojstava razlikuje od ostalih oblika saučesništva.” Z. Stojanović, *Krivično pravo*, Podgorica, 2008, str. 242. U jednom najširem, ali nedvosmisleno laičkom smislu, saučesništvo bi predstavljalo pojam pod koji bi se mogla podvesti svaka forma učestvovanja više lica u ostvarenju kakvog krivičnog dela. I. Vuković, *Krivično pravo. Opšti deo*, Beograd, 2022, str. 361. Međutim, stručni jezik od koga se polazi u zakonodavstvu i nauci poznaje vrlo precizno nijansiranje konkretnih učinilačkih formi, pa se i pojam saučesništva ipak određuje na nešto užu način. U nešto starijoj literaturi prisutna su bila nastojanja da se saučesništvo sveobuhvatno odredi, tako da u užem smislu obuhvati klasične forme podstrekavanja i pomaganja, a u širem smislu i sve oblike izvršilaštva (neposredno izvršilaštvo, posredno izvršilaštvo i saizvršilaštvo). M. Perović, *Krivično pravo SFRJ. Opšti dio*, Nikšić, 1985, str. 228 — Kada je reč o ovom citiranom radu, nije na odmet napomenuti da su za odlično obrađenu materiju saučesništva autoru temelj predstavljala skripta sa predavanja prof. B. Zlatarića, koja su bila namenjena studentima poslediplomskih studija. — Na podelu na saučesništvo u užem i u širem smislu nailazi se i u delu starije nemačke teorije krivičnog prava (Z. Stojanović, *Krivično pravo. Opšti deo*, Beograd, 2022, str. 261 fn. 341), ali je ona napuštena u novijoj dogmatici, tako da izraz saučesništvo (*Teilnahme*) u savremenoj nemačkoj nauci obuhvata samo delatnosti upravljene na izazivanje tuđeg dela — podstrekavanje (*Anstiftung*) ili njegovo podupiranje — pomaganje (*Beihilfe*). Ipak, ne treba izgubiti iz vida da nemačka doktrina, uprkos svojoj visokoj sofisticiranosti i razrađenosti do krajnjih detalja ne poznaje jedan viši pojam koji bi obuhvatio pojmove izvršioca i saučesnika, tj. ne poznaje pojam učinioca krivičnog dela, mada mnogi autori izvršilaštvo (*Täterschaft*) i saučesništvo (*Teilnahme*) podvode pod viši pojam učestvovanja (*Beteiligung*) u krivičnom delu.

⁶ Krivični zakonik, „Službeni list RCG”, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i „Službeni list CG”, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 — drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 — drugi zakon, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 — ispravka, 144/2021 i 145/2021 — u daljem tekstu KZ.

⁷ J. Đurišić, „Reforma Krivičnog zakonika Crne Gore — izmjene i dopune”, u: *Dve decenije reforme kaznenog zakonodavstva: iskustva i pouke*, ur. V. Turanjnin, D. Čvorović, Zlatibor, 2023, str. 258.

izvršioca daje osnova za zaključak da je intencija zakonodavca bila da saizvršilaštvo strukturalno veže za izvršilaštvo, kao jednu njegovu pojavnu formu, što saizvršilaštvo, ne samo po svome nazivu, već i nizu odlika suštinski i jeste.⁸

1. Saizvršilaštvo u jugoslovenskom i crnogorskom krivičnom pravu

U ranijoj jugoslovenskoj teoriji, u nedostatku zakonske odredbe, pojam saizvršilaštva određivan je uz oslonac na opšte odredbe o saučesništvu, kao i u skladu sa stavovima sudske prakse, u kojoj je ovaj institut bio čvrsto ukorenjen. Uprkos tome što godinama zakonski pojam saizvršilaštva nije bio normiran, sudska praksa je uglavnom uspešno rešavala konkretne slučajeve u kojima se pojavljivala problematika učestvovanja više lica u neposrednom izvršenju krivičnog dela. Polazilo se od stava da se pravila koja važe za pojedinačnog izvršioca bez naročitih poteškoća mogu primeniti i na situacije u kojima više lica učestvuje u vršenju krivičnog dela. I u doktrini i u praksi bio je ukorenjen stav da se iz kriminalnopolitičkih razloga saizvršilaštvo ne može ograničiti samo na slučajeve kada svi učesnici neposredno ostvaruju biće krivičnog dela, potpunim ili parcijalnim učestvovanjem u radnji izvršenja, jer često u zajedničkom ostvarenju krivičnog dela jedno lice može imati jednako važnu, ili čak važniju ulogu od lica koje neposredno preduzima radnju izvršenja.⁹ U nekim slučajevima jedan od učesnika može da preduzme radnju izvršenja samo u sklopu delovanja i ostalih lica (jedan krade dok drugi čuva stražu), tako da je krivično delo ostvareno i zadobija svoj značaj ne samo preduzetom radnjom izvršenja, već i preduzimanjem nekih drugih radnji koje se upotpunjuju i ugrađuju u jednu celinu.¹⁰ Ipak, u nedostatku precizne zakonske odredbe postojala je opasnost da se nesporna potreba proširenja saizvršilaštva i na drugu, neizvršilačku delatnost, neumereno prenese i na neke tipične radnje pomagačkog kvaliteta. Ovaj problem nije prevaziđen ni 1976. godine usvajanjem Krivičnog zakona SFRJ, kada je pojam saizvršilaštva prvi put zakonski određen. Odredba člana 22.

⁸ Uprkos navedenom, može se braniti i suprotan stav. Prigovor da se odredba člana 23. KZ nalazi u glavi koja je naslovljena „saučesništvo u krivičnom djelu” nema naročit značaj u tom pogledu, pošto je u okviru istog člana regulisano i izvršilaštvo, ali argument u prilog stavu da je saizvršilaštvo i zakonodavnom tehnikom određeno kao jedan vid saučesništva u uslovnom, širem smislu proizlazi iz naslova (Granice odgovornosti i kažnjivosti *saučesnika*) i sadržine (pošto je u njemu predviđeno pravilo o granicama odgovornosti ne samo podstrekača i pomagača, već i saizvršioca) člana 26 KZ. No, ne treba prenebrežnuti da je pomenuti član tako stilizovan i pre nego što je pojam izvršilaštva i zakonski određen, kao i da se i u okviru njega (u stavu 3) izričito spominje i izvršilac.

⁹ Z. Stojanović, *Komentar Krivičnog zakonika*, Podgorica, 2010, str. 125.

¹⁰ N. Srzentić, A. Stajić, *Krivično pravo Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Opšti deo*, Beograd, 1953, str. 352.

tog zakona nije u definiciju saizvršilaštva unela neku naročitu novinu, već je potvrdila dotadašnja teorijska shvatanja, kao i vladajući pristup od koga se polazilo u sudskoj praksi, ali je njen značaj višestruk, pre svega zbog toga što je jedan važan krivičnopravni pojam konačno dobio svoje normativno obličje. Član 22 kojim je bilo definisano saizvršilaštvo glasio je: *Ako više lica, učestvovanjem u radnji izvršenja ili na drugi način, zajednički učine krivično delo, svako od njih kazniće se kaznom propisanom za to delo*. Primetno je da drugi vid saizvršilačkog doprinosa sadržan u ovoj odredbi (doprinos neizvršilačkom radnjom) nije bio precizno određen (*na drugi način zajednički učine krivično delo*), pa je teoriji i praksi bilo prepušteno da bliže odrede granicu između pomagačkog i saizvršilačkog udela u zajedničkom nepravu. Sve do usvajanja Krivičnog zakonika Crne Gore 2003. godine, ova odredba je služila kao zakonski oslonac za određivanje pojma saizvršilaštva. Ona je omogućavala jedno u osnovi preterano ekstenzivno shvatanje saizvršilaštva, jer ni na koji način nije bliže određivala pretpostavke za izjednačavanje neizvršilačke radnje sa radnjom koja je zakonom opisana, što je omogućavalo pomeranje područja saizvršilaštva na teren pomaganja. Tek je zakonsko rešenje iz celovitog Krivičnog zakonika u članu 23 bliže odredilo konstitutivne uslove za postojanje saizvršilaštva u slučaju kada se ni delimično ne ostvaruje radnja izvršenja već se preduzima neka druga radnja kojom se zajedno sa drugim(a) doprinosi izvršenju krivičnog dela. Prema toj odredbi: *Ako više lica, učestvovanjem u radnji izvršenja sa umišljajem ili iz nehata zajednički izvrše krivično djelo, ili ostvarujući zajedničku odluku drugom radnjom sa umišljajem bitno doprinesu izvršenju krivičnog djela, svako od njih kazniće se kaznom propisanom za to djelo*.¹¹

Novom odredbom o saizvršilaštvu zakonodavac je ostao veran tradicionalnom pristupu shodno kome se svako lice koje zajedno sa drugim učestvuje u preduzimanju radnje koja je opisana bićem krivičnog dela smatra saizvršiocem, ali je preciziranjem uslova pod kojima se nečiji neizvršilački doprinos može po načinu ispoljavanja i pruženom kvalitetu izjednačiti sa neposrednim izvršenjem krivičnog dela stvorio platformu za jednu kriminalnopolitički prihvatljiviju i realniju sliku saizvršilaštva. Na taj način se može praviti razlika između dve varijante saizvršilaštva u crnogorskom krivičnom pravu. U prvoj, svi od više udruženih učesnika uzimaju učešće (u potpunosti, ili makar delimično) u preduzimanju radnje izvršenja i na taj način ostvaruju biće krivičnog dela (saizvršilaštvo u užem smislu), dok u drugoj varijanti neki od učesnika ne ostvaruju biće krivičnog dela, već na drugi način, preduzimanjem neke delatnosti van zakonskog opisa osetno doprinose izvršenju krivičnog dela (saizvršilaštvo u širem smislu). No, bez obzira o kojoj od dve moguće zakonske varijante saizvršilaštva da je reč, saizvršilaštvo kao pretpostavke svog postojanja,

¹¹ Ovu odredbu je nekoliko godina kasnije u potpunosti preuzeo i srpski zakonodavac (član 33 srpskog Krivičnog zakonika).

strukturalno obuhvata dve komponente, koje uvek kumulativno moraju biti ispunjene: 1) zajedničku odluku (plan izvršenja dela) i 2) zajedničko izvršenje krivičnog dela.

1.1. *Zajednička odluka/plan izvršenja krivičnog dela*

Nužna pretpostavka saizvršilaštva, koje po definiciji podrazumeva *zajedničko* izvršenje krivičnog dela, jeste postojanje određene odluke, tj. sporazuma ili plana, na osnovu koje se pojedinačne radnje funkcionalno povezuju u jednu jedinstvenu celinu, odnosno radnju koja kao rezultanta pojedinačnih aktivnosti neposredno proizvodi posledicu. Sporazum se u literaturi uglavnom označava kao subjektivni element saizvršilaštva, što je samo donekle tačno, s obzirom na to da zajednički plan, kao svojevrsni komunikacijski proces, leži izvan psihičke sfere svakog pojedinog učesnika i zbog toga se sistematski ispoljava kao jedno objektivno, a ne subjektivno obeležje.¹² Subjektivnim se zapravo može smatrati ono što je utkano u sadržaj sporazuma, kao plod zajedničke subjektivne usmerenosti, tj. svesti i volje da se doprinos funkcionalno uklopi u celinu planiranog dela (*animus coauctoris*).¹³ Svaki saizvršilac treba da je svestan delovanja drugih lica koja su međusobno usklađena i upravljena ka istom cilju. Podloga na kojoj je zasnovano međusobno delovanje jeste sporazum (dogovor) dva ili više lica o zajedničkom poduhvatu, odnosno plan izvršenja krivičnog dela. Na osnovu zajedničkog plana vrši se koordinacija delatnosti u ostvarenju dela, tako što svaki učesnik hoće da pruži svoj doprinos i poveže ga sa doprinosom drugog sve do izvršenja dela.¹⁴ Pri tome, nije nužno da između više učesnika postoji prethodni i izričit dogovor (komplot), iako će to najčešće biti slučaj, već sporazum o zajedničkom delovanju može biti i prećutan, tj. zasnivati se na određenim konkludentnim radnjama.¹⁵ Nije nužno da se učesnici međusobno poznaju, kao što nije potrebno ni neposredno ili posredno učestvovanje u formiranju dogovora; moguće je čak i naknadno saglašavanje sa postignutim dogovorom, kao i pridruživanje već započetom delu (tzv. *sukcesivno* saizvršilaštvo). U svakom slučaju, bez odgovarajuće subjektivne povezanosti učesnika, ne može se raditi o zajedničkoj delatnosti, pa samim tim ni o saizvršilaštvu. Tako je još u Objasnjenjima uz Nacrt Krivičnog zakonika FNRJ istaknuto da delatnost više lica u vreme izvršenja dela nije sama po sebi dovoljna za postojanje saizvršilaštva, već je potrebno da postoji i subjektivni element, tj. volja saizvršilaca da zajednički deluju.¹⁶

Sporazum o zajedničkom delovanju poput izvesne kopče drži na okupu pojedinačne akte, uranjajući ih u celinu poduhvata, pa usled

¹² H. Frister, *op. cit.*, str. 402.

¹³ D. Bock, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Berlin, 2018, str. 207.

¹⁴ F. Bačić, *Krivično pravo. Opći dio*, Zagreb, 1986, str. 346.

¹⁵ I. Đokić, *op. cit.*, str. 152–153.

¹⁶ *Objasnjenja uz Nacrt Krivičnog zakonika FNRJ*, 1951, str. 101.

toga predstavlja ne samo nužan činilac saizvršilaštva,¹⁷ već ujedno omogućuje da se svakom saizvršiocu objektivno uračuna ne samo udeo koji je rezultat njegovog ponašanja, već celokupno ostvareno nepravo. Takvo uračunavanje je suština zakonskog regulisanja saizvršilaštva, jer se svaki učesnik smatra izvršiocom zajednički planiranog krivičnog dela u totalitetu ostvarenog neprava, tj. svakom saizvršiocu se stavlja na teret dogovoreni doprinos svih drugih saizvršilaca kao da ih je sâm i svojeručno ostvario.¹⁸ Za saizvršilaštvo ne važi princip uračunavanja po osnovu akcesornosti, već se primenjuje pravilo neposrednog uzajamnog uračunavanja svih doprinosa pod uslovom da se kreću u granicama zajedničke odluke.¹⁹ Zajednička odluka predstavlja i osnov za određivanje granica odgovornosti za zajedničko delo, jer se svako bitno udaljavanje od onog što je predmet sporazuma smatra ekscesom za koji odgovaraju samo oni učesnici koji su prekoračili prag međusobnog dogovora.

1.2. Zajedničko izvršenje krivičnog dela

Druga nužna pretpostavka saizvršilaštva, pored zajedničke odluke, jeste i zajedničko učestvovanje u izvršenju krivičnog dela. Bez toga nema saizvršilaštva, što uostalom proizlazi iz samog pojma ovog instituta. Svaki saizvršilac mora pružiti određeni objektivni doprinos izvršenju krivičnog dela, s tim što taj doprinos mora imati odgovarajuću težinu i značaj za uspeh zajedničkog plana, kako bi se saizvršilac razlikovao od podstrekača odnosno pomagača, kao jedne podređene i sporedne figure događaja.²⁰

Kada je reč o objektivnoj komponenti saizvršilaštva, a polazeći i od zakonske odredbe iz člana 23 KZ, moguće je razlikovati dve varijante saizvršilaštva. Prva i potpuno nesporna odnosi se na situaciju kada u ostvarenju krivičnog dela svi saizvršioci sa umišljajem ili iz nehata uzimaju učešće u radnji izvršenja (saizvršilaštvo u užem smislu). Druga, nešto proširena varijanta saizvršilaštva (saizvršilaštvo u širem smislu) obuhvata slučajeve u kojima neki od učesnika ne sudeluju u radnji izvršenja, već nekom drugom radnjom (primera radi čuvanjem straže, ili dovoženjem i odvoženjem sa mesta događaja) pružaju osetan doprinos realizaciji dela.

1.2.1. Saizvršilaštvo u užem smislu

Zajedničko preduzimanje radnje izvršenja od strane više učesnika, uz svest o međusobnom delovanju, predstavlja prototip saizvršilaštva. Pojedinačne radnje udruženih aktera, ukoliko su praćene svešću

¹⁷ Bez međusobne svesti kod svih učesnika o zajedničkom delovanju nema ni saizvršilaštva. Ovo je izuzetno važno i u literaturi, kao i u praksi potpuno nesporno. Subjektivna veza između saizvršilaca mora biti međusobna.

¹⁸ K. Kühl, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, München, 2008, str. 683.

¹⁹ H.-H. Jescheck, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*, Berlin, 1978, str. 550.

²⁰ I. Đokić, *op. cit.*, str. 161.

o uzajamnoj podeli rada,²¹ ne predstavljaju izolovano delovanje, već se one stapaju u jednu celinu, tako da svi oni učestvuju u svom delu, to je njihovo zajedničko delo.²² Tako će se smatrati saizvršiocima teške krađe učinioci koji pajsrom oštete bravu na vratima crkve koja su bila zaključana, nakon čega oduzmu novac iz drvene kutije namenjene za ostavljanje priloga (Presuda Višeg suda u Bijelom Polju Kž 319/2016 od 12. 07. 2016). Učestvovanje u radnji izvršenja omogućava najvišu moguću vlast i kontrolu nad delom, tako da ovako snažno ispoljen objektivni element, uz odgovarajuće subjektivne pretpostavke, svakog učesnika uzdiže na rang saizvršilačke figure. Naravno, da bi se jedno lice koje zajedno sa drugim(a) ostvaruje biće kakvog krivičnog dela smatralo saizvršiocem potrebno je da ispunjava opšte uslove za subjekta odnosnog delikta. To znači da u slučaju posebnih delikata (*delicta propria*) saizvršilac može biti samo ono lice koje ispunjava traženo svojstvo (npr. službenog lica). Tako se u često navođenom primeru premlaćivanja okrivljenog kako bi se od njega dobilo priznanje, od strane policijskog službenika i njegovog prijatelja koji nema svojstvo službenog lica, uprkos zajedničkom učestvovanju u radnji izvršenja ne bi radilo o saizvršilaštvu, s obzirom na to da jedan od učesnika ne poseduje odgovarajuće lično svojstvo. Takav „izvršilac” bez potrebne kvalifikacije bi odgovarao samo kao pomagač.

Inače nije sporno da se u ovoj varijanti ne zahteva jednak udeo svih učesnika u negativnom sadržaju ostvarenog neprava,²³ tako da i neznatan izvršilački doprinos načelno ne dovodi u pitanje postojanje saizvršilaštva, s tim što bi razumljivo intenzitet doprinosa, ukoliko je utvrdiv, bio vrednovan na planu odmeravanja kazne. Kod dvoaktnih i višeaktnih krivičnih dela dovoljno je preduzimanje samo jedne od opisanih radnji. Pošto je kod saizvršilaštva uvek reč o učešću u sopstvenom, ali i u *zajedničkom* delu, praktična nemogućnost potvrđivanja kauzalne veze između pojedinačne radnje i ostvarene posledice ne negira postojanje saizvršilaštva, jer se uzročna veza ovde i ne uspostavlja između individualne delatnosti jednog od učesnika i prouzrokovane posledice, već između radnji svih učesnika u svojoj ukupnosti i proizvedene promene.²⁴

²¹ U suprotnom, ukoliko bi više lica istovremenim delovanjem zajednički prouzrokovali posledicu, ali bez svesti o međusobnom delovanju, ne bi se radilo o saizvršilaštvu, već o paralelnom izvršilaštvu, tj. prividnom saizvršilaštvu, koje se u nemačkoj doktrini naziva i sporednim izvršilaštvom (*Nebentäterschaft*).

²² Lj. Lazarević, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 2006, str. 128.

²³ U tom smislu Viši sud u Bijelom Polju u svojoj odluci (Kž 329/2022 od 20. 02. 2023) zaključuje da su neosnovani žalbeni navodi branioca okrivljenih, kojima se ukazuje „da prvostepeni sud nije do izvjesnosti utvrdio ko je oštećenom tačno nanio koje povrede, jer imajući u vidu da je istima stavljeno na teret saizvršilaštvo, u tom slučaju kod nanošenja teške tjelesne povrede *ne mora da postoji ista jačina doprinosa saizvršilaca u samoj povredi* (kurziv I. Đ.), jer se kao saizvršilaštvo kod takvog krivičnog djela mora prihvatiti svaki aktivni doprinos pojedinih saizvršilaca u nanošenju tjelesnih povreda oštećenom.”

²⁴ I. Vuković, *op. cit.*, str. 374–375. U tom se smeru kreće rezonovanje Višeg suda u Bijelom Polju (Kž 33/2017 od 10. 02. 2017) da kod saizvršilaštva „nije bitno ko

1.2.2. Saizvršilaštvo u širem smislu

Osnovni problem koji se kod saizvršilaštva postavlja jeste na koji način postaviti njegove granice u slučaju kada se ni delimično ne učestvuje u radnji izvršenja, jer radnja kojom se ne ostvaruje biće krivičnog dela, ali koja pruža izvestan doprinos delu može imati karakter manje nevrednog pomagačkog doprinosa. Za razliku od ranijeg zakonodavstva koje nije davalo podlogu za izgradnju upotrebljivog kriterijuma za razlikovanje saizvršilaštva i pomaganja u slučajevima neizvršilačkog doprinosa, novo zakonsko rešenje pruža solidnu polaznu osnovu za rešavanje ovog složenog pitanja. Može se reći da je i pre usvajanja novog rešenja u ranijoj literaturi i praksi preovlađivao stav da samo jedan osetan (za uspeh dela ocenjen kao važan) doprinos može imati saizvršilački karakter. Pošto su pokušaji da se relevantno merilo isključivo traži u subjektivnoj sferi učinioca (izvršilačka volja) diskreditovani nemogućnošću konstatovanja psihičkih procesa i sadržaja kod učinioca, (a osim toga su i nedovoljni da nadomeste eventualno potpuno zanemarljiv objektivni doprinos), odlučujući kriterijum u doktrini i praksi tražen je na objektivnom planu i uglavnom je vezivan za kvalitet doprinosa. Na toj liniji je i vladajuće učenje u nemačkoj doktrini, koje kroz teoriju *vlasti nad delom* iz polja saizvršilaštva isključuje nebitne, neosetne doprinose, svodeći ih na rang pomaganja, dok bi se saizvršilaštvom smatrale samo one radnje koje stoje van opisa krivičnog dela, a koje se po svom kvalitetu i značaju za uspeh zajedničkog poduhvata mogu izjednačiti sa radnjom izvršenja.²⁵ Drugim rečima, samo se za onog učesnika može reći da ima ulogu saizvršioca ukoliko mu se može pripisati vlast nad događajem, tj. ukoliko on poseduje odgovarajuću *funkcionalnu vlast*, na osnovu koje ima mogućnost da u značajnoj meri utiče na tok događaja. Ukoliko se za njegovu ulogu ne može reći da je presudna za tok izvršenja, onda takav učinilac ima samo jednu sporednu poziciju i lišen je upravljačke moći, tako da predstavlja učesnika koji se nalazi na periferiji događaja i može se smatrati samo pomagačem. Može se reći da zakonsko rešenje iz člana 23 KZ usvaja osnovne postavke ovog učenja, zahtevom *bitnog* doprinošenja izvršenju krivičnog dela. Iz zakonske odredbe zapravo proizlaze tri uslova koja kumulativno moraju biti ispunjena da bi se radilo o saizvršilaštvu u situaciji kada se ne učestvuje u radnji izvršenja. To su zajednička odluka, umišljaj

je od više optuženih nanio teške tjelesne povrede, ko lake, a ko je udarao oštećenog, a nijesu ostale povrede na tijelu oštećenog. Jedno je odgovornost svih saoptuženih za nanijetu posledicu, a drugo je ko je i kako i koje po težini povrede oštećenom prouzrokovao". Isti sud je sličan stav zauzeo i u jednoj ranijoj odluci (Kž 591/2015 od 07. 12. 2015): „Znači, da u konkretnom slučaju nije od značaja ko je od napadača nanio tešku tjelesnu povredu a ko laku, jer se njihovo djelovanje ne može posmatrati izolovano, već u okviru njihove zajedničke djelatnosti, koja je bila obuhvaćena njihovom zajedničkom svijesću o tom djelovanju. Oni su bili svjesni da udaraju pesnicama oštećenog, te da ga na taj način mogu teško tjelesno povrijediti, te su ga obojica udarali želeći povrede”.

²⁵ Više o teoriji vlasti nad delom videti u: I. Đokić, *op. cit.*, str. 42–52.

kao subjektivna pretpostavka, tj. odgovarajuća izvršilačka volja i bitan doprinos izvršenju krivičnog dela. Zajednička odluka znači da je preduzimanju odgovarajuće delatnosti prethodio dogovor više lica da se izvrši krivično delo i da je ta delatnost upravo realizacija takvog dogovora. Dalji uslov, da se delo vrši umišljajno, prirodno se nadovezuje na prethodni, ako se ima u vidu da se delo vrši u realizovanju prethodno donete odluke.²⁶ Konačno, da bi postojalo saizvršilaštvo, a ne neki od dva oblika saučesništva, potrebno je da se kroz neku drugu radnju koja nije sadržana u zakonskom opisu bitno doprinese izvršenju dela. Takva radnja, kojom se ne ostvaruje biće krivičnog dela ipak ne može biti bilo koja radnja kojom se podupire delo drugih učesnika, već da bi dostigla saizvršilački kapacitet mora imati *osetan* značaj za ostvarenje krivičnog dela, odnosno, mora biti u tesnoj vezi sa radnjom izvršenja.²⁷ Tako je u jednom slučaju iz prakse (Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž 788/2011 od 09. 02. 2012) saradnja dvojice optuženih kvalifikovana kao saizvršilaštvo u krivičnom delu razbojništva iako je samo jedan od optuženih preduzeo radnju izvršenja (metalnom šipkom je udario po glavi poštara i oduzeo mu torbu u kojoj se nalazio novac), dok je drugi po mišljenju suda to na bitan način omogućio (pozvao je poštara koji je trebalo da mu isplati iznos socijalne pomoći da uđe u stan, simulirajući bolest zbog koje je tobože osećao nemoć da stoji pred vratima, stvorivši na tako dogovoren način uslove da prvooptuženi izvrši napad).²⁸

2. Odgovornost saizvršioca za krivično delo

Na pitanja kada i pod kojim uslovima postoji saizvršilaštvo kao forma zajedničkog ostvarenja krivičnog dela nadovezuje se pitanje odgovornosti saizvršioca za nepravo koje je posledica zajedničkog delovanja. Pored opštih odredaba o subjektivnom elementu krivičnog dela koje važe kako za izvršioca tako i za saučesnika, KZ sadrži posebne odredbe kojima je regulisano pitanje granica odgovornosti i kažnjivosti saizvršioca, podstrekača i pomagača. Polazeći od načela krivice, crnogorski zakonodavac je predvideo da je saizvršilac odgovoran u granicama svog umišljaja ili nehata (član 26 stav 1 KZ). Tu postoji razlika između saizvršilaštva i saučesništva u užem smislu, pošto

²⁶ Lj. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, *op. cit.*, str. 91–92.

²⁷ Iako to nije jedino merilo, kvalitet doprinosa bi se mogao vrednovati i na planu uzročne veze, tako da se bitnim može smatrati samo onaj doprinos koji bi predstavljao *condicio sine qua non* za izvršenje krivičnog dela. Z. Stojanović /2008/: *op. cit.*, str. 250.

²⁸ Slično je u jednom drugom primeru sud zaključio postojanje saizvršilaštva iako je samo jedan saizvršilac u celini preduzeo radnju izvršenja krivičnog dela razbojništva tako što je prinudio oštećenu, zaposlenu u sportskoj kladionici, da mu preda novac, a sve nakon toga što je drugi saizvršilac prethodno proveo ima li koga osim zaposlene unutar prostorija kladionice, nakon čega je čuvao stražu i sačekao svog kolegu u automobilu, da bi zajedno napustili mesto izvršenja (Presuda Višeg suda u Podgorici Kž 272/2015 od 26. 03. 2015).

prema istoj odredbi podstrekač i pomagač odgovaraju u granicama svog umišljaja. Nehatno podstrekavanje i pomaganje, iako zamislivo, nema nikakav krivičnopравни značaj. Jedino se kažnjava za nehatno saizvršilaštvo, pod uslovom da ostvareno krivično delo inače ima takav oblik. Pa i tada ono može postojati samo ukoliko se učestvuje u preduzimanju radnje izvršenja, jer ono nije spojivo sa uslovima koji se na subjektivnom planu (zajednička odluka, umišljaj) zahtevaju za saizvršilaštvo u varijanti preduzimanja neke druge radnje kojom se ostvaruje bitan doprinos delu.²⁹

Kažnjavanje za nehatno saizvršilaštvo u crnogorskom i ranijem jugoslovenskom krivičnom pravu nije bilo nimalo sporno, jer je ono odavno zasnovano na izričitoj zakonskoj normi. U tom kontekstu je u srpskoj literaturi davno još Avakumović tvrdio da „nema dakle nikakvih zasebnih razloga, koji bi nehat izključivali iz pojma o *neposrednom* učešću ili saučešću na kakvom kažnjivom delu”,³⁰ iako je u delu literature bio zastupan i suprotan stav koji je negirao saizvršilaštvo u slučaju da više lica učine isto nehatno delo, ili neki od učesnika postupaju umišljajno, a drugi nehatno, uz obrazloženje da tu nema saizvršilaštva, „nego samo prostih učinilaca, zateklih se slučajno na istom poslu”.³¹ Strana sudska praksa i većinski deo teoretičara u tradicionalnoj uporednoj doktrini takođe je negirao dogmatsku mogućnost nehatnog saizvršilaštva. Osnovna poteškoća da se i nehatno sadoprinošenje posledici izvršilačkom delatnošću podvede pod okrilje saizvršilaštva izvire iz osnovne strukture ove forme izvršenja. Pre svega, zajednička odluka (*gemeinsamer Tatentschluss*), ili plan izvršenja (*gemeinsamer Tatplan*), kao konstitutivni element saizvršilaštva, podrazumava postojanje umišljaja, što u ovom slučaju nedostaje, a povrh toga, manjkavost nehatnog saizvršilaštva prisutna je i u ravni drugog elementa, objektivnog po svojoj prirodi, koji označava izvršenje krivičnog dela koje je podeljeno na više ravnopravnih subjekata, što takođe izostaje, jer se o zajedničkom ostvarenju bića krivičnog dela na bazi podele rada ne može govoriti kada ono nije usmereno ka zajednički željenoj posledici.³² Zaista, ukoliko se osnovne pretpostavke saizvršilaštva ovako kruto odrede, teško je u takvu konstrukciju pravnodogmatski uklopiti i slučajeve nehatnog sadoprinošenja biću krivičnog dela. Često nehatno saizvršilaštvo predstavlja jednu suvišnu i nepotrebnu konstrukciju, jer se i bez nje većina slučajeva relativno jednostavno može rešiti kao vid paralelnog izvršilaštva dva odvojena subjekta, jer se svi pojedinačni doprinosi mogu tretirati kao samostalna nehatna krivična dela.³³ Ipak, u nekim slučajevima takav ishod nije moguć, pa se pribegavanje konstrukciji nehatnog saizvršilaštva

²⁹ I. Đokić, *op. cit.*, str. 198.

³⁰ J. Đ. Avakumović, *Saučešće*, Beograd, 1885, str. 27.

³¹ M. M. Aćimović, *Krivično pravo. Opšti deo*, Subotica, 1937, str. 80–81.

³² B. Schünemann, *Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar*, Berlin, 2007, str. 1960.

³³ C. Roxin, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band II. Besondere Erscheinungsformen der Straftat*, München, 2003, str. 96.

nameće kao nužnost kako bi se izbegle određene kriminalnopolitički neprihvatljive praznine u kažnjavanju. To će naročito biti izraženo u pojedinim složenim slučajevima kada se u odnosu na nehatno prouzrokovanje ne može pouzdano utvrditi kauzalnost pojedinačnih doprinosa. Ako bi se u takvim situacijama isključila mogućnost primene nehatnog saizvršilaštva, onda bi se kod nehatnog dela kod kojeg nije moguće dokazati čija je radnja prouzrokovala posledicu, a jasno je da je ona ostvarena delatnošću nekog od učesnika, došlo do neprihvatljivog rezultata da se zbog dokaznih problema na planu objektivnog uračunavanja posledice *in dubio pro reo* mora osloboditi svaki učesnik. Tretiranje svih učesnika saizvršiocima, uprkos tome što je ovde reč o jednom defektnom vidu takvog učestvovanja, zbog načela uzajamnog uračunavanja svih pojedinih doprinosa obezbeđuje da se izbegne navedeni problem utvrđivanja konkretnog učinka svake pojedine radnje.³⁴ Uostalom, i neki drugi aspekti ukazuju da nehatno saizvršilaštvo nije sasvim pravnodogmatski veštačka konstrukcija. Naime, subjektivna veza između saizvršilaca u situaciji kada svi učestvuju u radnji izvršenja može biti ispoljena isključivo kroz svest o zajedničkom delovanju, tj. svest o tome da se zajedničkim snagama preuzima odgovarajuća delatnost, s tim što je takva svest potpuno odvojena od svesti koja se zahteva za odgovarajući oblik krivice. Na taj način je subjektivna veza, koja u svojoj ublaženoj varijanti može imati formu prećutnog ili izričitog sporazuma o zajedničkoj akciji, moguća i kod nehatnih krivičnih dela. Podrazumeva se, s obzirom na to da je nehat nevoljni delikt, da takav „sporazum” nema za cilj vršenje krivičnog dela, već samo obuhvata saglasnost volja o zajedničkom delovanju, koju može pratiti svest o rizičnoj prirodi same delatnosti.³⁵ Slično se i u savremenoj nemačkoj doktrini sve više dopušta i nehatna pojavna forma saizvršilaštva, iako je to u suprotnosti sa shvatanjima zastupljenim u sudskoj praksi i ranijoj literaturi. Tako Frister smatra da se zajednička odluka, kao pretpostavka saizvršilaštva, odnosi isključivo na odnos učesnika prema zajedničkoj radnji, a ne i na eventualni ishod radnje, koji može odgovarati posledici opisanoj bićem krivičnog dela, što može biti obuhvaćeno kako umišljajem, tako i nehatom.³⁶ Na taj način stvara se polazna osnova da se i slučajevi nehatnog saizvršilaštva bez dogmatskih poteškoća

³⁴ I. Đokić, *op. cit.*, str. 196.

³⁵ Tahović na lep način ilustruje razliku između subjektivne veze koja postoji kod saizvršilaca, a koja se ispoljava kroz svest o zajedničkom delovanju, od pitanja njihove krivice prema ishodu delovanja na primeru tri radnika koji na gradilištu zajedno spuštaju gredu sa određene visine, gde prvi od njih hoće usmrćenje lica koje se nalazi ispod, drugi na to pristaje, dok je treći usled nemara potpuno nesvestan moguće posledice. Ukoliko do takve posledice zaista i dođe prva dvojica će odgovarati za umišljajno (prvi postupa sa direktnim, a drugi sa eventualnim umišljajem) a treći za nehatno usmrćenje (nesvesni nehat). J. Tahović, *Krivično pravo. Opšti deo*, Beograd, 1961, str. 296.

³⁶ H. Frister, *op. cit.*, str. 402.

mogu uklopiti u konstrukciju saizvršilaštva.³⁷ Iako crnogorski zakonodavac dozvoljava i nehatno saizvršilaštvo, jasno je da takve konstelacije u praksi neće imati veći značaj. Ono je zamislivo jedino u varijanti kada se učestvuje u radnji izvršenja i tu su moguće različite situacije, počev od one kada neki saizvršiocci postupaju umišljajno, a neki nehatno, pa do slučajeva kada svi učesnici jedne zajedničke akcije krše zahteve dužne pažnje. Naravno, kažnjivost nehatnog saizvršilaštva zavisi od toga da li konkretno učinjeno krivično delo ima i svoj nehatni oblik. U suprotnom, bez obzira na učestvovanje u radnji izvršenja onaj ko nepažljivo postupa uopšte ne vrši krivično delo. Na primer, ako dva lica ispuste tuđu pokretnu stvar prenoseći je sa jednog na drugo mesto i tako je oštete, moguće je da je jedan od njih to i hteo, dok se drugi sapleo ili je iz nekog drugog razloga nehatno ispustio stvar iz ruku. Samo bi prvi saizvršilac odgovarao za krivično delo uništenja i oštećenja tuđe stvari, dok bi drugi prošao nekažnjeno, jer navedeno delo nema svoj nehatni oblik.³⁸ Ovaj primer ujedno pokazuje ono što je već istaknuto, da je saizvršilaštvo moguće i kada neki od saizvršilaca prilikom izvršenja radnje postupaju sa umišljajem, a drugi iz nehata. To ujedno znači da se za svakog saizvršioca mora utvrđivati stepen krivice kojim je postupao pri izvršenju krivičnog dela.³⁹

Saizvršilac dakle, shodno zakonskoj odredbi, odgovara u granicama svog umišljaja ili nehata, te ne odgovara za ono što je van tih granica ostvario drugi saizvršilac.⁴⁰ Iz načela krivice, kao i iz zajedničke odluke proizlazi da se *ekscēs* jednog učesnika ne može uračunati drugima.⁴¹ Zajednička odluka ne samo da opravdava uzajamno uračunavanje svih pojedinačnih doprinosa, već određuje i granice tom uračunavanju.⁴² Međutim, pošto zajednička odluka, odnosno sporazum o zajedničkom vršenju krivičnog dela, može biti materijalizovan na različite načine, ponekad nije lako utvrditi konkretne obrise i granice dogovorenog. Pitanje objektivnog i subjektivnog uračunavanja svakom saizvršiocu će se najlakše moći rešiti u slučaju jednog

³⁷ Na zaokret u stavu da je nehatno saizvršilaštvo strukturalno neprihvatljiva konstrukcija i da ga treba prihvatiti kao jednu nužnu pravnu formu u germanskom pravu uticao je jedan slučaj iz švajcarske sudske prakse. U konkretnom slučaju („kotrljajućeg kamena„/*Rolling stones-Fall*) radilo se o dva lica koja su na osnovu zajedničke odluke odgurnula niz padinu po jedan poveći kamen, bez prethodne provere da li se neko nalazi u podnožju. Ispod se nalazio jedan pećaroš koji je usmrćen jednim od dva kamena. Pošto se u sudskom postupku nije moglo utvrditi ko je od dvojice nepažljivih učesnika odgurnuo baš taj kamen koji je doveo do smrti žrtve, švajcarski Savezni sud je zaključio da se radi o nehatnim saizvršiocima, jer bi u suprotnom oba lica morala biti oslobođena usled nemogućnosti potvrde uzročne veze. I. Vuković, *op. cit.*, str. 372 fn. 1087; C. Roxin, *op. cit.*, str. 96.

³⁸ Z. Stojanović /2022/, *op. cit.*, str. 286.

³⁹ Lj. Jovanović, *Krivično pravo I, Opšti deo*, Beograd, 1995, str. 312.

⁴⁰ Z. Stojanović /2008/, *op. cit.*, str. 261.

⁴¹ B. Schünemann, *op. cit.*, str. 1940.

⁴² K. Kühl, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, München, 2008, str. 694.

prethodno formalizovanog i podrobno određenog dogovora, kojim je izvršena precizna podela posla (deoba rada). No, kako sporazum ne mora da bude izričit i detaljno formulisan, već i prećutan i naknadno postignut, njegova sadržina može biti donekle sporna. Međutim, i za prećutno stvoren sporazum neophodno je da takav dogovor predstavlja jedan komunikacijski proces, u kome učesnici doduše ne koriste reči za međusobno sporazumevanje, već odgovarajuće znakove i simbole za postizanje saglasnosti. U suprotnom, bez tog komunikacijskog procesa koji zasniva i ograničava zajednički plan, ne postoji saizvršilaštvo, već samo spontana reakcija i zajedničko sudelovanje koje nije podobno da dovede do međusobnog uračunavanja ukupne posledice svim učesnicima.⁴³ S tim u vezi, puko sudelovanje koje nije zasnovano na zajedničkoj podeli rada, već označava iskorišćavanje iste prilike, ne predstavlja saizvršilaštvo,⁴⁴ jer se u tom slučaju ne radi o vršenju zajedničkog dela, već o postupanju za vlastiti račun.⁴⁵

Sporazum najčešće podrazumeva unapred dogovorenu podelu uloga između saizvršilaca, ali podela rada može biti ostvarena i *ad hoc*, na samom mestu izvršenja krivičnog dela. Tako, primera radi, postoji dogovor, mada ne i stroga podela uloga ako dva naoružana učionica krenu u planirano izvršenje ubistva tako što će obojica pucati u žrtvu iz određenog pravca, ali koje usled trenutne promene okolnosti bude učinjeno na neki drugi, neplanirani način, bez upotrebe oružja.⁴⁶ Nije dakle nužno da je dogovor plod dugotrajnog planiranja, već je dovoljna i spontana saglasnost.⁴⁷ Ipak, i u tom slučaju je potrebno da dogovor ima konkretno određenu sadržinu i utvrdive obrise, jer je to podloga za međusobno uračunavanje svih pojedinačnih doprinosa, kao i osnov za utvrđivanje eventualnog ekscesa saizvršioca.⁴⁸ Izvesna nebitna odstupanja od onog što je dogovoreno u tom kontekstu ne utiču na celovitost zajedničkog plana i pojedine reakcije učesnika se neće smatrati ekscesom ukoliko na bitan način ne narušavaju njegovu sadržinu i definisane granice, naročito ukoliko je zajednički plan tako široko postavljen da učesnicima obezbeđuje značajan prostor za slobodan izbor radnje kojom će pristupiti

⁴³ I. Puppe, „Der gemeinsame Tatplan der Mittäter“, *Zeitschrift für Internationales Strafrechtsdogmatik*, № 6, 2007, str. 238. Puppe u tom kontekstu navodi primer više lica koja iz opklade bace po kamen na prozor ili uličnu rasvetu, konstatujući da se nijedan učesnik drugome nije obavezao na izvršenje krivičnog dela, tako da nijedan i ne može proračunati ponašanje drugih učesnika, niti znati dokle je ko spreman da ide. Ako se pri tome ne bi moglo utvrditi ko je razbio prozor ili staklo na uličnoj svetiljci morali bi svi zbog načela *in dubio pro reo* da odgovaraju za pokušaj oštećenja tuđe stvari (koji u crnogorskom pravu samo izuzetno kažnjiv), jer institut saizvršilaštva nema za cilj da rešava probleme na dokaznom planu, ili da reši problematiku uzročnosti. *Ibid.*

⁴⁴ C. Roxin, *op. cit.*, str. 78.

⁴⁵ I. Đokić, *op. cit.*, str. 158.

⁴⁶ V. Kambovski, *Kazneno pravo. Opšt del*, Skopje, 2006, str. 522.

⁴⁷ J. Baumann, U. Weber, W. Mitsch, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Bielefeld, 2003, str. 689.

⁴⁸ I. Puppe, *op. cit.*, str. 238.

izvršenju. Tako bi se radnje jednog učesnika kome je ostavljeno na raspolaganju da izabere ili da primeni vlastitu fizičku snagu, ili neko drugo, ne naročito određeno „pomoćno sredstvo” mogle uračunati i ostalim učesnicima koji su prema okolnostima konkretnog slučaja na to mogli računati, čak i kada oni o tom zamenskom načinu i sredstvu nisu imali tačnu i sasvim jasnu predstavu.⁴⁹ To znači da i u onom slučaju kada postoji izričit sporazum o zajedničkom delovanju uloga svakog učesnika ne mora biti određena u pojedinostima. Štaviše, pojedinom saizvršiocu može biti ostavljena izvesna sloboda da u skladu sa konkretnim okolnostima reaguje na novonastalu situaciju.⁵⁰ Okviri zajedničkog plana neće biti prekoračeni ni u slučaju određenih odstupanja koja se mogu smatrati uobičajenim za određeno krivično delo; tako će zajednička odluka sačuvati validnost i kada kradljivci umesto planiranog novca oduzmu određene stvari koje se lako mogu zameniti za novac.⁵¹ Takođe, neće se raditi o ekscesu ukoliko dogovorena delatnost bude igrom slučaja zamenjena načinom izvršenja koji joj po stepenu opasnosti i težini objektivno odgovara. Isto važi i ukoliko je saizvršilac ravnodušan prema postupcima svog saučesnika.⁵²

Donekle je otvoreno pitanje granica odgovornosti saizvršioca koji se pridružio već započetom izvršenju krivičnog dela (sukcesivno saizvršilaštvo). Naravno, i u tom slučaju, da bi se radilo o saizvršilaštvu nije dovoljna jednostrana odluka o pridruživanju tuđem krivičnom delu, već je neophodno da i ostali učesnici poseduju svest o uzajamnom delovanju. Važno pitanje koje se na ovom mestu postavlja jeste da li naknadno pridruživanje novog člana zasniva i njegovu odgovornost za radnje koje su izvršene pre njegovog pristupanja delu, ili će njegova odgovornost biti vezana isključivo za one delatnosti u kojima je učestvovao. Prema dominantnom stavu koji je zastupan u ranijoj teoriji u slučaju sukcesivnog saizvršilaštva učesniku koji se kasnije priključio na teret se stavlja samo ono nepravo koje je ostvareno nakon njegovog pridruživanja.⁵³ Ipak, danas se sve više prihvata shvatanje da se takvom naknadno priključenom saizvršiocu mogu pripisati i delatnosti koje su preduzete pre njegovog pristupanja delu, ukoliko njihovi efekti i dalje traju,⁵⁴ a on se sa njima izričito saglašava,⁵⁵ ili ih barem prećutno prihvata.⁵⁶

Granice i konkretni obrisi dogovora mogu dakle biti fleksibilno postavljeni i u kojem obliku će se dogovor materijalizovati zavisi i od

⁴⁹ V. Krey, R. Esser, *Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Stuttgart, 2022, str. 414.

⁵⁰ I. Đokić, *op. cit.*, str. 154.

⁵¹ C. Roxin, *op. cit.*, str. 81.

⁵² J. Wessels, W. Beulke, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Heidelberg, 2011, str. 199.

⁵³ G. Jakobs, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Die Grundlagen und die Zurechnungslehre Lehrbuch*, Berlin-New York, 1991, str. 628.

⁵⁴ I. Vuković, *op. cit.*, str. 378.

⁵⁵ Z. Stojanović /2010/, *op. cit.*, str. 128.

⁵⁶ V. Krey, R. Esser, *op. cit.*, str. 414–415.

načina učestvovanja u krivičnom delu, jer neposredno sudelovanje u radnji izvršenja kao maksimum objektivnog doprinosa razumno snižava i lestvicu subjektivnog elementa, dok s druge strane, nešto slabije izražen objektivni element (neučestvovanje u radnji izvršenja) podiže zahteve na subjektivnom planu.

Pošto shodno zakonskom rešenju zajednička odluka i umišljaj određuju granice odgovornosti, svaki saizvršilac odgovara samo za ono što je izvršeno u zajedničkoj saradnji.⁵⁷ Kao što je već istaknuto, ukoliko jedan saizvršilac (ili više njih) ode dalje vršeći ono što nije bilo obuhvaćeno umišljajem ostalih saizvršilaca, odnosno zajedničkom odlukom, nalazi se u ekscesu za koji odgovara samostalno, kao da je reč o pojedinačnom izvršiocu,⁵⁸ dok ostali odgovaraju za delo koje čini sadržaj zajedničkog dogovora, jer niko ne može biti kažnjen za umišljajno prouzrokovanje određenog neprava za koje nije znao.⁵⁹ Ako se primera radi više njih dogovori da zajednički izvrše krivično delo prinude, pa jedan od saizvršilaca iskoristi upotrebljenu silu ili pretnju za oduzimanje tuđe pokretne stvari, što nije bilo obuhvaćeno zajedničkim planom, onda će takav učesnik odgovarati kao izvršilac krivičnog dela razbojništva, iako u odnosu na dogovoreno delo postoji saizvršilaštvo.⁶⁰ Eksces je čak zamisliv i u okviru jednog istog krivičnog dela, ukoliko je prema zajedničkoj odluci radnja usmerena ka tačno određenom pasivnom subjektu. Na taj način, ukoliko je dogovoreno usmrćenje lica A, pa jedan saizvršilac umesto njega usmrti lice B, ostali učesnici ne mogu odgovarati za ostvarenu posledicu.⁶¹ Vladajuće učenje u nemačkoj doktrini ovaj problem rešava primenom analogije sa pravilima koja važe za izvršioca koji se nalazi u zabludi o uzročnom toku. Shodno tome se odstupanje jednog učesnika od dogovorene akcije tretira ekscesom u odnosu na druge ukoliko je prema njihovoj predstavi reč o *bitnom* nepoklapanju očekivanog i ostvarenog kauzalnog toka, što uglavnom znači da je reč o neočekivanom, nepredvidivom ponašanju jednog partnera u zločinu.⁶² Osim toga, moguće su i druge varijacije koje se odnose na vršenje istog krivičnog dela, s tim što jedan saizvršilac ostvaruje kvalifikatornu okolnost, a drugi ne, ili da više saizvršilaca ostvaruju različite kvalifikatorne okolnosti jednog krivičnog dela. U svim tim slučajevima važi da svako odgovara u okvirima svoje krivice.⁶³ Tako, ako jedan saizvršilac u krađi ima pri sebi oružje radi napada ili odbrane, što nije poznato drugim saizvršiocima, samo on odgovara za tešku krađu.⁶⁴ Slično je moguće da jedan saizvršilac odgovara za obično, a drugi za teško ubistvo, ako se dogovor odnosi na usmrćenje

⁵⁷ J. Tahović, *op. cit.*, str. 296.

⁵⁸ Z. Stojanović /2022/, *op. cit.*, str. 285.

⁵⁹ I. Puppe, *op. cit.*, str. 242.

⁶⁰ C. Roxin, *op. cit.*, str. 80.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² I. Puppe, *op. cit.*, str. 243.

⁶³ Z. Stojanović, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 2021, str. 216.

⁶⁴ *Ibid.*

pasivnog subjekta, a jedan od učesnika ima skrivenu koristoljubivu pobudu, jer je za izvršenje dela dobio nagradu. U nemačkoj literaturi se za ovakve konstelacije upotrebljava izraz „delimično saizvršilaštvo” (*teilweise Mittäterschaft*).⁶⁵ Čak je moguće da i u okviru istog krivičnog dela saizvršioci budu oglaseni krivim za njegove različite oblike. Tako je kod teškog ubistva moguće da saizvršioci koji postupaju iz različitih pobuda ostvare njegove drugačije oblike (jedan postupa iz koristoljublja, a drugi iz bezobzirne osvete).⁶⁶

U svakom slučaju, neophodno je utvrditi konkretne granice i sadržinu zajedničkog plana, kako bi se moglo pravilno rešiti pitanje odgovornosti svakog saizvršioca, jer sve dok se zajednička akcija kreće u okvirima dogovorenog ne postoji eksces i ukupan učinak se objektivno svima stavlja na teret. Tek napuštanje granica planiranog otvara problematiku odgovornosti svih učesnika za isto krivično delo. Pri tome nije dovoljno da je saizvršilac samo mogao računati na određeno odstupanje nekog od učesnika od zajedničkog plana da bi mu se i takva radnja mogla uračunati kao njegovo delo.⁶⁷ Doduše, postoje i tako oblikovani zajednički dogovori koji u pogledu kvaliteta i razmera zajedničkog prouzrokovanja posledice nisu tačno određeni. Ko se upusti u takav poduhvat odgovara za ponašanje svih učesnika koje se može podvesti pod tako neodređen zajednički plan. Kada se grupa huligana dogovori da izdevena kakvog stranca ili pripadnika rivalskog fudbalskog kluba, nijedan saučesnik se ne može pozivati na to da primera radi nije računao na udarce nogom žrtve koja se već nalazi na podu. Ukoliko je članu huliganske bande poznato da njegov kolega pri sebi ima bejzbol palicu ili nož, i da inače ima običaj da u zajedničkim akcijama ta sredstva iskoristi, onda i upotreba ovih sredstava predstavlja deo konkludentnog sporazuma, osim ukoliko je njihova upotreba izričito isključena.⁶⁸ Inače, postojanje krivice ostalih učesnika u odnosu na eksces jednog od saizvršilaca nije lako utvrditi i to se uglavnom čini posredno, analizom objektivnih okolnosti vezanih za konkretan slučaj.⁶⁹ U jednom zanimljivom slučaju iz crnogorske sudske prakse (Kzz. br. 2/05 od 14. 10. 2005) Vrhovni sud je iz činjenice da su trojica optuženih maskirani ušli u stan jedne porodice, uz postojanje prethodnog sporazuma da tu porodicu napadnu i primene nasilje („da ih istuku”) zaključio da su dvojica od njih pristali na lišavanje života jednog člana te porodice koje je izvršio treći optuženi, pa ih je svu trojicu tretirao saizvršiocima krivičnog dela ubistva, što se može kritikovati, jer je sud zauzeo stav da ekscesa nije bilo, iako se eventualno saglašavanje dvojice saizvršilaca

⁶⁵ C. Roxin, *op. cit.*, str. 95.

⁶⁶ Z. Stojanović /2021/, *op. cit.*, str. 216.

⁶⁷ I. Đokić, *op. cit.*, str. 200.

⁶⁸ I. Puppe *op. cit.*, str. 238–239.

⁶⁹ Z. Stojanović /2010/, *op. cit.*, str. 139.

sa nastupelom posledicom, s obzirom na konkretne okolnosti, teško moglo dokazati.⁷⁰

Kada je reč o odgovornosti saizvršioca za krivično delo kvalifikovano težom posledicom zakonodavac ne postavlja nikakve prepreke, ali ni neke dodatne uslove takvom vidu odgovornosti. To znači da se i u odnosu na krivična dela koja imaju svoj teži oblik zbog nastupanja neke teže posledice od one koja je obuhvaćena osnovnim oblikom dela primenjuje opšte pravilo sadržano u članu 17 KZ. Prema tome, potrebno je da je osnovni oblik ostvaren od strane više saizvršilaca, kao i postojanje nehata kod saizvršioca u odnosu na težu posledicu.⁷¹ Tako će, primera radi, postojati odgovornost za teži oblik krivičnog dela prinude (član 165 stav 4 KZ) svakog saizvršioca kome se može pripisati nehat za nastupelu tešku telesnu povredu pasivnog subjekta. Nehat saizvršioca prema težoj posledici najčešće postoji kada se već na osnovu zajedničkog plana koji predstavlja podlogu saizvršilačkog delovanja može naslutiti nastupanje teže posledice.⁷² Pri tome je izuzetno moguće da ne samo u odnosu na težu posledicu, već i u odnosu na osnovni oblik krivičnog dela postoji nehat saizvršilaca (na primer, dva saizvršioca nepažljivo izazovu opštu opasnost požarom usled koje neko lice izgubi život). Pored osnovne situacije koja podrazumeva nehat kao subjektivnu vezu između učinioca i teže posledice, moguće je i postojanje umišljaja u odnosu na takvu posledicu, pod uslovom da time nisu ostvarena obeležja nekog drugog krivičnog dela. Tako će dva saizvršioca krivičnog dela protivpravno lišenja slobode odgovarati za teži oblik dela (član 162 stav 3 KZ) ako je oduzimanje slobode kretanja pasivnom subjektu trajalo duže od trideset dana, bez obzira da li se dužina trajanja protivpravnog stanja može pripisati nehata, ili je bila obuhvaćena umišljajem saizvršilaca.⁷³

Zakonodavac je usvojio i danas nesporno rešenje prema kome se u materiji zajedničkog vršenja krivičnog dela neke strogo lične okolnosti koje utiču na status pojedinog učesnika ne mogu prenositi na druge učesnike kod kojih te okolnosti ne postoje. Tako je za razliku od varijante akcesorne teorije koja je poznata kao hiperekstremna akcesornost predviđeno da se *lični odnosi, svojstva i okolnosti usljed kojih zakon isključuje krivicu ili dozvoljava oslobođenje od kazne, od kojih zavisi postojanje lakšeg ili težeg oblika djela ili koje utiču na odmeravanje kazne, mogu uzeti u obzir samo onom izvršiocu, saizvršiocu,*

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ B. Schünemann, *op. cit.*, str. 1941. U jednom primeru iz prakse sud je oglasio krivim trojicu saizvršilaca za krivično delo teške telesne povrede kvalifikovane smrću, nalazeći da je kod svakog saizvršioca u odnosu na osnovni oblik dela postojao eventualni umišljaj, a u odnosu na težu posledicu nehat (Presuda Apelacionog suda Crne Gore Kž 38/2016 od 22. 03. 2016).

⁷² C. Roxin, *op. cit.*, str. 81.

⁷³ Naravno, sve pod uslovom da se dužina trajanja protivpravnog lišenja slobode shvati kao teža posledica, kako to smatraju pojedini autori (Lj. Lazarević, *op. cit.*, str. 94). Iako je verovatno ispravniji stav da se zapravo radi o kvalifikatornoj okolnosti koja stoga mora biti obuhvaćena umišljajem učinioca.

podstrekaču ili pomagaču kod kojeg takvi odnosi, svojstva i okolnosti postoje (član 26 stav 3 KZ).⁷⁴ U tom smislu se samo onom učiniocu zajedničkog dela koji je nepravo ostvario u stanju bitno smanjene učestalosti kazna može ublažiti, kao što se ranija osuđivanost može delovati na štetu samo onom učesniku koji je već vršio krivična dela. Lično svojstvo ili odnos mogu biti od značaja samo onda kada predstavljaju obeležje krivičnog dela.⁷⁵

Zakonodavac takođe predviđa da se *saizvršilac, podstrekač ili pomagač koji je dobrovoljno spriječio izvršenje krivičnog djela može osloboditi od kazne* (član 26 stav 2 KZ). Iako ovaj osnov za oslobođenje od kazne podseća na dobrovoljni odustanak, ipak zahteva nešto strože pretpostavke, i pre bi se moglo govoriti o dobrovoljnom sprečavanju dela, jer se od saizvršioca (ili saučesnika) očekuje ne samo da odustane od daljeg preduzimanja već započete radnje, već i da spreči izvršioca da izvrši krivično delo (odnosno kažnjiv pokušaj ili kažnjive pripreme radnje).⁷⁶

Konačno, svaki saizvršilac se kažnjava kaznom koja je propisana za učinjeno delo, što naravno ne znači da će svima biti izrečena ista kazna, jer konkretna mera kazne zavisi od svih relevantnih objektivnih i subjektivnih okolnosti; važno je samo da za saizvršioca važi isti kazneni raspon koji je zakonodavac predvideo za (pojedinačnog) izvršioca krivičnog dela.⁷⁷ Naravno, ovo sve pod pretpostavkom da su svi saizvršioci podobni da im se nepravo i subjektivno stavi na teret i upiše u krivicu. Iako se u nemačkoj doktrini polazi od toga da se akcesornost ne primenjuje na saizvršilaštvo,⁷⁸ jer se ono strukturalno ne smatra formom saučesništva, već izvršilaštva, ni tamo nije sporno da je saizvršilaštvo, ukoliko su ostvarene sve neophodne pretpostavke za njegovo postojanje, moguće, nezavisno od toga da li svaki učesnik kriv, tj. da li mu se može uputiti prekor za učinjeno ili ne. Krivica je uvek individualna i procenjuje se kod svakog učesnika zasebno, i od njenog postojanja zavisi pitanje odgovornosti za

⁷⁴ Za razliku od rešenja iz srpskog KZ (član 36. stav 2. KZ) crnogorski zakonodavac nije izričito odredbom u materiji saučesništva ozakonio ograničenu (limitiranu) akcesornost.

⁷⁵ Lj. Jovanović, *op. cit.*, str. 312.

⁷⁶ Z. Stojanović /2008/, *op. cit.*, str. 263.

⁷⁷ I. Đokić, *op. cit.*, str. 202.

⁷⁸ Ograničena (limitirana) akcesornost nema u Nemačkoj tako široko polje primene kao u crnogorskom i srpskom krivičnom pravu, s obzirom na to da se podstrekavanje i pomaganje shodno izričitoj zakonskoj odredbi (§§ 26, 27) zasnivaju na umišljajnom delu izvršioca. Inače, prema vladajućem shvatanju u nemačkoj doktrini umišljaj se smatra problematikom bića krivičnog dela, a ne tek oblikom krivice, kao što je to slučaj u crnogorskom i srpskom krivičnom zakonodavstvu. Stoga je i domašaj limitirane akcesornosti u takvim sistemima u samom startu uži u odnosu na sisteme u kojima se problematika umišljaja (uglavnom) razmatra na polju krivice, jer se dozvoljava postojanje saučesnika i u delu izvršioca koji nije postupao umišljajno. Z. Stojanović, „Položaj saučesnika u krivičnom pravu: između akcesornosti i samostalnosti”, u: *Kaznena praksa u Srbiji. IV deo*, ur. Đorđe Ignjatović, Beograd, 2014, str. 9 fn. 21.

ostvareno, ali to ni na koji način ne utiče na kvalifikovanje sámog ponašanja. Tako bi se smatralo saizvršilaštvom i učestvovanje jednog neuračunljivog, ili nedoraslog učesnika, zajedno sa drugim koji ispunjava sve uslove za odgovornost u krivičnom pravu.⁷⁹

Zaključak

Saizvršilaštvo nema jasno definisanu pravnu prirodu u crnogorskom krivičnom pravu. Iako tradicionalno učenje saizvršilaštvo tretira jednom formom saučesništva u širem smislu, držeći da se ono nalazi negde između izvršilaštva i klasičnih formi saučesništva, što je posledica dugo prisutnog stava da se izvršiocem može smatrati samo ono lice koje lično i sâmo preuzima radnju izvršenja, čini se da je nakon unošenja izričite norme u KZ kojom je pojam izvršioca proširen i na slučajeve kada se krivično delo ostvaruje preko drugog lica (posredno izvršilaštvo), i crnogorsko krivično pravo prihvatilo vladajuću uporednopravnu sistematiku i saizvršilaštvo dogmatski vezalo za izvršilaštvo, na taj način prihvatajući jednu proširenu varijantu u okviru restriktivnog pojma izvršioca. Bez obzira na to što saizvršilaštvo ima neke odlike saučesništva, naročito u varijanti kada se u delu učestvuje nekom drugom radnjom, a ne radnjom izvršenja, i što po definiciji podrazumeva ostvarenje krivičnog dela od strane više lica, ono je po nizu svojih odlika ipak mnogo bliže izvršilaštvu, na šta ukazuje i sam naziv. Pre svega, kod posebnih delikata, saizvršiocem se može smatrati samo ono lice koje ispunjava odgovarajuće lično svojstvo, što ne važi za podstrekavanje i pomaganje, jer saučesništvo tu pojmovno nije isključeno iako saučesnik nema potrebnu kvalifikaciju. Osim toga, izričitom odredbom je predviđena mogućnost nehatnog saizvršilaštva, što je oblik krivice koji je nedovoljan za kažnjavanje podstrekača i pomagača. Takođe, za razliku od tradicionalnih formi saučesništva, gde izvršilac ne mora znati za postojanje podstrekača, ili pomagača, saizvršilaštvo podrazumeva uzajamnu svest o zajedničkom delovanju koja mora postojati kod svakog saizvršioca. Konačno, i pozicija koju saizvršilac ima u procesu ostvarenja krivičnog dela, ukoliko se pođe od teorije vlasti nad delom, koja je u nemačkoj doktrini vladajuće učenje u oblasti razgraničenja izvršilaštva od saučesništva, ukazuje na jednu značajnu figuru od koje zavisi tok i sudbina dela, što se ne bi moglo reći za saučesnika, koji predstavlja samo jednu sporednu figuru, koja se nalazi na obodu zbijanja. Zakonsko definisanje saizvršilaštva, već dve decenije prisutnom normom koja na mnogo precizniji način određuje uslove za njegovo postojanje, usvaja osnovnu postavku ovog učenja, zahtevom jednog

⁷⁹ U srpskom krivičnom pravu ovo je potpuno nesporno, jer se zasniva na izričitoj zakonskoj odredbi (član 36. stav 2. KZ) prema kojoj *osnovi koji isključuju krivicu izvršioca (čl. 23, 28. i 29. ovog zakonika) ne isključuju krivično delo saizvršioca, podstrekača, ili pomagača kod kojeg krivica postoji.*

osetnog, značajnog uticaja na tok izvršenja, ukoliko se ne učestvuje u radnji kojom se krivično delo neposredno izvršava. Čini se da je i sudska praksa usvojila osnovnu ideju na kojoj je zakonodavac zasnovao konstrukciju saizvršilaštva, nastojeći da na jedan pouzdaniji način distancira saizvršilački prilog od doprinošenja delu koje se može svesti isključivo na pomagački karakter.

Kada je reč o odgovornosti saizvršioca za krivično delo te granice određuje umišljaj, odnosno nehat, ali i zajednička odluka, koja pored zajedničkog učestvovanja u ostvarenju neprava čini konstitutivni element ove forme izvršenja krivičnog dela. Zajednička odluka, ili plan izvršenja krivičnog dela, predstavlja osnov za međusobno uračunavanje čitavog sadržaja ostvarenog neprava svim saizvršiocima, jer se ono i tretira kao zajedničko delo, ali istovremeno određuje i domašaj odgovornosti za ostvareno, jer sve ono što neki od učesnika ostvari mimo dogovorenog ne može ići na teret drugima koji su se međusobno udružili s drugim ciljem. Međutim, pošto dogovor, ili sporazum o vršenju krivičnog dela može biti strogo formalizovan, ali i prećutno postignut odgovarajućim konkludentnim radnjama, u pojedinim slučajevima nije lako utvrditi na šta je sve dogovor upravljen. A od tog pitanja zavisi da li će svi saizvršiocima odgovarati za isto krivično delo, ili će neki od njih koji su otišli dalje od drugih i prekoračili granice onog što je bilo plod zajedničke odluke poneti i veći teret odgovornosti. U tom kontekstu, jedan od vodećih problema u ovoj materiji jeste iznalaženje pouzdanih merila na osnovu kojih bi se izvesna odstupanja pojedinog učesnika od onog što je rezultat izričite ili prećutne saglasnosti svih saizvršilaca smatrala ekscesom, ili bi bila pokrivena plaštom zajedničke odluke, jer se ne može prihvatiti da se svako napuštanje granica dogovorenog koje pri tome ne menja kvalitet i stepen neprava smatra relevantnim na taj način da utiče na promenu stepena odgovornosti takvog učesnika.

Literatura

1. Aćimović M. M, *Krivično pravo. Opšti deo*, Subotica, 1937.
2. Avakumović J. Đ, *Saučešće*, Beograd, 1885.
3. Bačić F, *Krivično pravo. Opći dio*, Zagreb, 1986.
4. Baumann J, Weber U, Mitsch W, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Bielefeld, 2003.
5. Bock D, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Berlin, 2018.
6. Đokić I, *Izvršilaštvo u krivičnom pravu*, Beograd, 2021.
7. Đurišić J, „Reforma Krivičnog zakonika Crne Gore — izmjene i dopune”, u: *Dve decenije reforme kaznenog zakonodavstva: iskustva i pouke*, ur. V. Turanjanin, D. Čvorović, Zlatibor, 2023, str. 255–271.
8. Frister H, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, München, 2020.
9. Jakobs G, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Die Grundlagen und die Zurechnungslehre Lehrbuch*, Berlin-New York, 1991.
10. Jescheck H-H, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*, Berlin, 1978.
11. Jovanović Lj, *Krivično pravo I, Opšti deo*, Beograd, 1995.

12. Kambovski V, *Kazneno pravo. Opšt del*, Skopje, 2006.
13. Krey V, Esser R, *Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Stuttgart, 2022.
14. Kühl K, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, München, 2008.
15. Lazarević Lj, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 2006.
16. Lazarević Lj, Vučković B, Vučković V, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje, 2007.
17. *Objašnjenja uz Nacrt Krivičnog zakonika FNRJ*, 1951.
18. Perović M, *Krivično pravo SFRJ. Opšti dio*, Nikšić, 1985.
19. Puppe I, „Der gemeinsame Tatplan der Mittäter“, *Zeitschrift für Internationales Strafrechtsdogmatik*, № 6, 2007, 234–246.
20. Roxin C, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band II. Besondere Erscheinungsformen der Straftat*, München, 2003.
21. Schünemann B, *Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar*, Berlin, 2007.
22. Srzentić N, Stajić A, *Krivično pravo Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Opšti deo*, Beograd, 1953.
23. Stojanović Z, *Krivično pravo*, Podgorica, 2008.
24. Stojanović Z, *Komentar Krivičnog zakonika*, Podgorica, 2010.
25. Stojanović Z, „Položaj saučesnika u krivičnom pravu: između akcesornosti i samostalnosti”, u: *Kaznena reakcija u Srbiji. IV deo*, ur. Đorđe Ignjatović, Beograd, 2014, str. 1–16.
26. Stojanović Z, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 2021.
27. Stojanović Z, *Krivično pravo. Opšti deo*, Beograd, 2022.
28. Tahović J, *Krivično pravo. Opšti deo*, Beograd, 1961.
29. Vuković I, *Krivično pravo. Opšti deo*, Beograd, 2022.
30. Welzel H, *Das Deutsche Strafrecht. Eine systematische Darstellung*, Berlin, 1965.
31. Wessels J, Beulke W, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Heidelberg, 2011.

Ivan Đokić, PhD

LIMITS OF LIABILITY AND PUNISHMENT OF CO-PERPETRATORS IN THE CRIMINAL LAW OF MONTENEGRO

Co-perpetration represents a specific form of participation of several persons in committing a criminal offence, which, according to its characteristics, is somewhere between perpetration and classic forms of complicity, including incitement and aiding and abetting. Although in Yugoslav and Montenegrin literature, it is traditionally considered a form of complicity in a broader sense, in comparative doctrine and legislation, it is treated, in addition to direct and indirect perpetration, as a separate and independent form of perpetration. Nevertheless, it can be expected that, after the introduction of the explicit norm about the perpetrator of the criminal act in the Montenegrin Criminal Code, the theory according to which co-perpetration is dogmatically treated as an independent form of perpetration will be accepted. The commission of a criminal offence by several persons by direct participation in the act of execution or in some other way that significantly contributes to the execution of a criminal offence is often encountered in practice. For this reason, special rules are needed that would precisely determine the role and position of each participant. Despite the fact that the governing definition of co-perpetration is considerably more precise than that contained in the previous regulations, many questions are still

open and difficult to resolve satisfactorily. Apart from the issues concerning the quality and importance of the objective contribution to the criminal act, the question of the limits of the co-perpetrator's responsibility is also disputed. In this sense, any significant deviation of one co-perpetrator from the adopted agreement is an excess, for which only that co-perpetrator is responsible, while others are responsible within the limits of their intent or negligence, or in other words, they are responsible only for the criminal offence that was included in the joint decision.

Key words: co-perpetration, joint decision, joint execution, substantial contribution to the offence, excess of co-perpetrator

